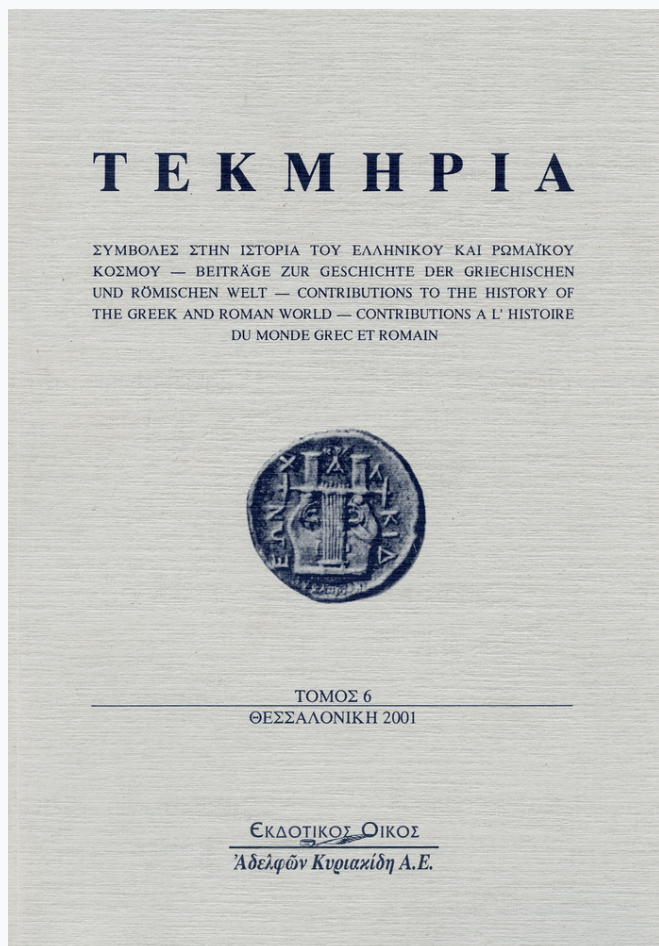

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τῆ Μακεδονία

ΗΛ. Κ. ΣΒΕΡΚΟΣ, Κ. ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.169](https://doi.org/10.12681/tekmeria.169)

To cite this article:

ΣΒΕΡΚΟΣ Η. Κ., & ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ Κ. (2001). Δύο ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα ἀπὸ τῆ Μακεδονία. *Tekmeria*, 6, 54–69.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.169>

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Στὴν παροῦσα ἐργασία δημοσιεύονται δύο νέες ἐπιγραφές ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Ἡ πρώτη προέρχεται ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια, ἡ δευτέρα ἀπὸ τὰ Καλίνδοια· χρονολογοῦνται ἀντίστοιχα στὴν ἑλληνιστικὴ καὶ στὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ. Ἡ συνεξέτασή τους ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν κειμένων: πρὸκειται δηλαδὴ γιὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα.

I

Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους 1986 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμαρίνη ὀρθογώνια στήλη ἀπὸ γκριζόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μὲ προέλευση τὸν σύγχρονο οἰκισμό τῆς Νέας Ποτίδαιας¹. Τὸ μνημεῖο σώζεται ἀκέραιο: ἐλαφρὲς ἀποκρούσεις παρουσιάζει στὶς πλάγιες ἀκμὲς τῆς κύριας ὄψης καὶ στὴ βάση του, ἐνῶ δύο κατακόρυφες βαθύνσεις γιὰ τὴν ὑποδοχὴ συνδέσμων στὸ μέσο περίπου τῶν δύο ὀριζοντίων στενῶν πλευρῶν του ὀφείλονται πιθανότατα σὲ δευτέρη χρῆση του. Λειασμένες εἶναι ἡ κύρια ὄψη μὲ τὴν ἐπιγραφὴ, ὅπως καὶ οἱ πλάγιες· ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι δουλεμένη ἀδρὰ μὲ βελόνι. Ἡ πάνω πλευρὰ σώζει στὴν πίσω πρὸς τὴν κύρια ὄψη ἀκμὴ τῆς πλαίσιο τὸ ὁποῖο ἔχει ἀποκρουσθεῖ. Ἡ στήλη φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀριθμὸ εὐρετηρίου ΠΟΤ. 120 (εἰκ. 1). Διαστάσεις: Ὑψος: 0,395, πλάτος: 0,375, πάχος: 0,083 μ. ὕψος γραμμάτων: 0,012 μ. Διάστιχα: 0,01-0,015. Σὲ ἀπόσταση 0,05 μ. ἀπὸ τὴν κορυφὴ εἶναι χαραγμένο τὸ ἐπίγραμμα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ στίχους σὲ ἱαμβικὸ τρίμετρο.

4 *Ὅδεῖτα, Ἀριστεὺς τῆιδ' ὕπεστι Ἀριστεώς
ἐν ἑπτὰ πεντάδεσσι, νυμφίος δισαῖς
ἐν ἡμέραισιν, ἑπτὰ δ' ἡμασιν νόσον
ᾠραισί τε ἑπτὰ, μητρὶ σὺν Πολυξένηι
Εὐδαμος ἦν ἔσπειρε, πεντηκοντέτις,
ἡ τέσσαρας πρὸς εἶδεν ἐν πένθει κύκλους·*

1. Ἡ στήλη, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρίαν τοῦ κατοικοῦ τοῦ οἰκισμοῦ Θεοδώρου Παδέλη ὁ ὁποῖος τὴν παρέδωσε, βρέθηκε κατὰ τὴ διάρκεια ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν στὸ ποδοσφαιρικὸ γήπεδο τοῦ χωριοῦ.

8 πατήρ δὲ ἐφυστέρησε. δύστηνοι γονεῖς
οἱ παιδὸς εἰς ὄλεθρον ὀψιαιέτεροι

1. scr. ὁδῖτ', scr. ὕπεστ' || 2. διααῖς metri causa (leg. διωσαῖς) || 4. scr. θ' ἐπτά || 7. scr. δ' || 8. οἱ veloῖ.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου ἢ στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.: Ἡ γραφή εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη καὶ τὰ γράμματα ἰσοῦψῃ. Σχετικὰ μὲ τὴ μορφή τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἑξῆς: α) τὸ πεῖ ἔχει ἐμφανῶς μικρότερη τὴ δεξιὰ κάθετη κεραία του, β) τὰ σίγμα, μῦ καὶ νῦ ἔχουν ἰδιαίτερα συμμετρικὸ σχῆμα, ὅπως καὶ τὸ γράμμα φῖ, γ) οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ κάππα εἶναι μικρότερες σὲ σχέση μὲ τὴν κάθετη, ε) τὰ ἄλφα, ἦτα καὶ θῆτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ τους κεραία, ἡ ὁποία ἀπτεται τῶν ἄκρων τῶν γραμμάτων, στ) οἱ ἐξωτερικὲς ὀριζόντιες κεραῖες τοῦ ἔψιλον κλείνουν ἐλαφρῶς πρὸς τὸ κέντρο τοῦ γράμματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του κεραία εἶναι μικρότερη σὲ σχέση μὲ τὴς πλάγιες, καὶ ζ) ἡ στεφάνη τοῦ ψεῖ ἔχει ἀνοικτὰ τὰ σκέλη της, ἐνῶ οἱ πλάγιες κεραῖες τοῦ ὕψιλον δὲν εἶναι εὐθεῖες. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ χρονολογημένες στὰ τέλη τοῦ 3ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰ. ἐπιγραφές². Σύμφωνα πάντως μὲ τὴ χρονολόγηση αὐτὴ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια ἀνήκει στὰ πρωϊότερα δείγματα τοῦ εἶδους στὴ Μακεδονία³.

2. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων στὸ στρατιωτικὸ διάγραμμα τοῦ Φιλίππου Ε' ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὸν ἐφηβαρχικὸ νόμο ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη, Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, πίν. XIII-XVII (περίπου 200) καὶ XLI (221-168 π.Χ.). Ὅμοια σχεδὸν εἶναι ἡ μορφή τῶν γραμμάτων τοῦ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος τῆς Ἀδείας ἀπὸ τὴ Βέροια· βλ. Β. Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, «Ἀδέα Κασσάνδρου. Ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴ Βέροια», στό: *Μνείας χάριν. Τόμος στὴ μνήμη Μαίρης Σιγανίδου*, Θεσσαλονίκη 1998, 17-31 (περίπου 200 π.Χ.).

3. Στὰ πρωϊότερα δείγματα τοῦ εἶδους ἀνήκουν τέσσερα ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Βεργίνα βλ. *SEG XXXIV* 772, 774 (350 π.Χ.), 789 (350-300 π.Χ.), *SEG XLVI* 830 (τέλη 5./ἀρχές 4. αἰ.), τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Τλήσωνος καὶ τοῦ Διφίλου ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, *SEG XXXIX* 568 (4. αἰ.), W. Peek, *Griechische Vers-inschriften I. Grabepigramme*, Berlin 1955, 929 [4. αἰ.(;), στό ἑξῆς: Peek, *GV*], *Bull. épigr.* 1995, 397, τῆς Κορινθίας Τιμαρέτης ἀπὸ τὴν Πέλλα, *SEG XXVII* 298, 1291 (ἄ' μισὸ 4. αἰ.), τῆς Αὐγῆς ἀπὸ τὸ Δραβήσκο, *SEG XXIV* 578, *Bull. épigr.* 1966, 237 (4./3. αἰ.), τοῦ γιου τοῦ Μενεδήμου ἀπὸ τὴν Πέλλα, Peek, *GV*, 898 (4./3. αἰ.), καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἀναθη-

“Ὅπως δηλώνεται ἀπὸ τὴν ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι*, τὸ μνημεῖο ἀποτελεῖ τὴν *γραμματόεσσαν στήλην*⁴ κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία βρίσκεται θαμμένος ὁ Ἀριστέας, γιὸς τοῦ Ἀριστέως καὶ ἡ μητέρα του Πολυξένη⁵:

στ. 1-4. Τὸ ἐπίγραμμα ἀρχίζει μὲ τὴ γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιτάφιας ἐπιγραφὴς προσφώνηση τοῦ νεκροῦ πρὸς τὸ διερχόμενο, ὁ ὁποῖος δηλώνεται μὲ τὸν ὄρο *ὁδίτης*⁶, καὶ στὴ συνέχεια δίνονται τὰ δηλωτικὰ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀριστέως στοιχεῖα· πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ἀριστέως, ὁ ὁποῖος πέθανε σὲ ἡλικία τριάντα πέντε ἐτῶν, ἔζησε τὸν ἑγγαμο βίον γιὰ ἑβδομήντα ἡμέ-

ματικό στὸν Πάνα ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια, *I. Beroia*, 37 (3. αἰ.). Μεταγενέστερα εἶναι τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ἀδεῖας (βλ. ἀν. σημ. 2), τοῦ Νουμηνίου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, *IG X 2.1*, 908 (3./2. αἰ.), τοῦ Φιλῶτα ἀπὸ τὰ Δουμπιά (Καλίνδοια), *M. B. Hatzopoulos -L. Loukoulou, Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) Ière partie, (Μελετήματα 11) Athènes 1992*, 98-101 ἀρ. Κ18 (στὸ ἐξῆς: *Hatzopoulos -Loukoulou, Recherches I*), *SEG XLII* 596 (ὑστεροὶ Ἕλλην. χρόνοι), τοῦ Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste), *IG X 2.2*, 159 (2./1. αἰ.), τοῦ Ἀλκιμάχου ἀπὸ τὸ Μακρύγιαλο, *SEG XII* 340 (2./1. αἰ.), τοῦ Πατερίνου ἀπὸ τὴ Βέροια, *I. Beroia*, 392 (2./1. αἰ.), τῆς Ἀδίστας ἀπὸ τὴν Αἰανή, *EAM*, 47 (2./1. αἰ.).

4. Ἡ ἔκφραση *στήλην γραμματόεσσα* (sic!) χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Πολιαθλίου, *Peek, GV*, 132 (Μίσκαμος-Φρυγία, 2./3. αἰ.). Πρβλ. καὶ *Peek, GV*, 233 (Κίος, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 304 (Τόμις, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ ἐκφράσεις *γραφῇ σημήτωρ* καὶ *εὐγραφος στήλη* ἀντίστοιχα.

5. Ἡ ἔκφραση *τῆιδ' ὕπεστι* σημαίνει πιθανότατα «κάτω ἀπὸ αὐτὴ (τὴ στήλη) βρίσκεται» παρὰ «ἐδῶ ἀπὸ κάτω βρίσκεται». Ὁμοιο περιεχόμενο ἔχει καὶ ἡ ἔκφραση *σηματι τῶιδ' ὑπόκειται* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Παντικάπαιον, *Peek, GV*, 325 (5. αἰ. π.Χ.). Πρβλ. *Peek, GV*, 1878: *τῶδ' ὑπόκειμε λίθω*, 401: *ἐνθάδ' ἔρως κεῖμαι ὑπ[ο]τύμβιος*, 419: *[τῶιδ' ὑπὸ πέ[τ]ρω[ι] κεῖται*, 428: *τῶιδ' ὑπὸ τύμβω[ι]*, 720: *ὑπὸ τῶδε κέκρεμμαι σήματι*.

6. Σχετικὰ καὶ *P. Herrmann, «Γέρας θανόντων. Totenruhm und Totenehrung im städtischen Leben der hellenistischen Zeit»,* στὸ: *Stadtbild und Bürgerbild im Hellenismus, Kolloquium, München 24. bis 26. Juni 1993 [Vestigia 47]*, 1995, 190. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *μῆμα μὲ ὁράϊς περικαλλές, αἰοίδμον αἰὲν ὁδίταις* σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Σέλαιμα (Βαταναία), *Peek, GV*, 264 (2. αἰ. μ.Χ.). Συχνοὶ στὴ Μακεδονία εἶναι καὶ οἱ συνώνυμοι ὄροι *παροδίτης* βλ. π.χ. *I. Beroia*, (εὐρετήρια), *IG X 2.2*, 209, 234, 297, 313, 396, 399, *Bull. épigr.* 1971, 402, *Bull. épigr.* 1990, 492, *SEG XXXI* 630 καὶ *ὁδοιπόρος*, *IG X 2.1*, 847, 1046. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἄνω Μακεδονία βλ. Ἀ. Ριζάκης-Ι. Τουράτσογλου, «Mors macedonica. Ὁ θάνατος στὰ ἐπιτάφια μνημεῖα τῆς Ἄνω Μακεδονίας», *AE* 2000, 247-249 (στὸ ἐξῆς: Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica»).

ρες καὶ πέθανε ἐξαιτίας ἀσθένειας ἢ ὁποία διήρκεσε ἑπτὰ ἡμέρες καὶ ἑπτὰ ὥρες.

Ἡ χρῆση τοῦ ἴδιου ὀνόματος ἀπὸ πατέρα καὶ γιὸ εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές⁷. Τὸ ὄνομα Ἀριστεὺς ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς ἀρχαίας Κασσάνδρειας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπόλοιπης Μακεδονίας. Μαρτυρεῖται ὥστόσο συχνὰ σὲ ἄλλες περιοχές τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή⁸. Γνωστὸς ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Στρατονίκεια εἶναι ὁ τύπος Ἀριστέας· τὸ ὄνομα φέρει ὁ πατέρας κάποιου Ἀφθονήτου σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων⁹.

Ἡ ἀναγραφή τῆς ἡλικίας τῶν θανόντων εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη στὸν ἑλληνικὸ κόσμος. Στὴ Μακεδονία ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφές τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων¹⁰, ἐνῶ ἐλάχιστα εἶναι τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, ἐφ' ὅσον οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἰδιαίτερα περιορισμένες. Ἐξίσου γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δηλώνεται τὸ σχετικὸ χρονικὸ διάστημα, ὡς πολλαπλάσιο κάποιου ἀπόλυτου ἀριθμητικοῦ, στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀριστέως ὡς πολλαπλάσιο τοῦ ἑπτά¹¹. Σὲ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέροια τοῦ 2ου/1ου αἰ. π.Χ. ἀναφέρεται π.χ. γιὰ

7. Γιὰ παραδείγματα σὲ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. *IG* X 2.1, 512 (=Peek, *GV*, 717, Θεσσαλονίκη, 2./3. αἰ.) καὶ Peek, *GV*, 227, 245, 654, 710, 728, 881, 944, 964, 1073, 1331, 1379, 1424, 1649, 1931.

8. Βλ. σχετικὰ *LGPN* I-III B, s.v.

9. Βλ. G. Daux, «Notes de lecture», *BCH* 89 (1965) 306 [=SEG XXIV 575, *Bull. épigr.* 1966, 242]: Ἀφθόνιος Ἀριστέων. Τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπαντᾷ στὴ Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχή, *IG* X 2.1, 206, 243, ἐνῶ μὲ τὸ ἔθνικὸ Μακεδὼν προσδιορίζεται κάποιος Ἀριστέας γιὸς τοῦ Κλεάνδρου σὲ τιμητικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Τελμησό, M. Segre, *Iscrizioni di Cos*, Roma 1993, 56 (3. αἰ. π.Χ.) καὶ A. B. Tatakis, *Macedonians Abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia*, (Μελετήματα 26) Athens 1998, 261 ἀρ. 262 (στὸ ἐξῆς: Tatakis, *Macedonians Abroad*).

10. Βλ. Ριζάκης-Τουράτσογλου, «Mors macedonica», 260-261 (Ἄνω Μακεδονία), L. Robert, «Les inscriptions de Thessalonique», *RPh* 48 (1974) 226-7 (στὸ ἐξῆς: Robert, «Inscriptions»), *I. Beroia*, 392 (2./1. αἰ. π.Χ.), 397 (ἄ' ἡμισυ 2. αἰ. π.Χ.), 169, 330, 380 (2. αἰ. μ.Χ.), 386 (ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.). Γιὰ τὴν ἀναγραφή στὶς ἐπιγραφές τῆς Ρώμης βλ. A. Degrassi, «L'indicazione dell'età nelle iscrizioni sepolcrali latine», *Akte des IV. internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik* (Wien 17.bis 22. September 1962), Wien 1964, 72-98. Πρβλ. καὶ K. Hopkins, «Graveyards for historians», στί: F. Hinard (ἐκδ.) *La mort, les morts et l'au-delà dans le monde romain*, 1987, 113-126 καὶ W. Sheidel, «Roman age structure: evidence and models», *JRS* 91 (2001) 1-26.

11. Βλ. καὶ *IG* X. 2.1, 630C καὶ Peek, *GV*, 372, 392, 506, 642, 644, 659, 709, 716, 877, 930-931, 986, 991, 1611.

τὸν Πατερῖνο, γιὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὅτι ἀπεβίωσε *πέντ' ἀκριτεῖς ἐτέων πλησάμενον δεκάδας*¹² καὶ σὲ ταφικὸ βωμὸ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκῃ τοῦ 2ου/3ου αἰ. μ.Χ. ἡ διάρκεια ζωῆς τοῦ Ἀρχεπόλεως ἀπὸ τῆ Νίκαια τῆς Βιθυνίας προσδιορίζεται σὲ τρεῖς δεκάδες ἐτῶν (*μῆκος δ' ἐνιαυτῶν οὐ μακρόν, ἐν τρισσαῖς κάτθανε δεκάσιν*)¹³.

Ἡ πρόθεσις τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ νὰ σχηματίζει πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ διαφαίνεται καὶ στὴ δῆλωση τῆς διάρκειας τοῦ ἐγγάμιου βίου τοῦ νεκροῦ, ἐβδομήντα δηλαδὴ ἡμέρες (*νυμφίος δισαῖς ἐν ἡμέραισιν*), διάστημα τὸ ὁποῖο ὁπωσδήποτε δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἐπιθέτου *νυμφίος*, νεό-νυμφος¹⁴. Τὴν ἴδια σημασίαν ἔχει καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρτίγαμος* στὸ ἐπιτάφιο ἐπίγραμμα τοῦ Διοσκουρίδῃ γιοῦ τοῦ Ἡρακλείδου ἀπὸ τὴν Ὁδησσό¹⁵. Ἡ προτίμησις (στὸν ἀριθμὸ ἐπτὰ) ὑπάρχει ἐπίσης καὶ στὴν (ἀόριστη) ἀναφορὰ τῆς νόσου¹⁶, ὡς αἰτίας θανάτου τοῦ Ἀριστέως: *ἐπτὰ δ' ἡμασιν νόσου ὥραισί τε ἐπτὰ*, ἀσθένεια δηλαδὴ ἡ ὁποία διήρκεσε ἐπτὰ ἡμέρες καὶ ἐπτὰ ὥρες¹⁷. Ὁ ποιητικὸς τύπος *ἡμαρ*, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται στὸ ἐπίγραμμα παράλληλα μὲ τὸ συνηθέστερο *ἡμέρα*, εἶναι γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα¹⁸.

12. *I. Beroia*, 392. Βλ. ἐπίσης καὶ τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Πελαγονία (Gradiste, 2./1. αἰ.), *IG X 2.2*, 159: *ἐπτὰ ἐτῶν δεκάδας ἔκ τ' ἐβίωσεν ἔτη*.

13. Βλ. Peek, *GV*, 717, *IG X 2.1*, 512, Robert, «Inscriptions», 243 σημ. 408.

14. Ἡ φράσις *δισαῖς ἐν ἡμέραισιν* δὲ σημαίνει ἐδῶ «γιά δύο ἡμέρες», ἀλλὰ «γιά διπλάσιες ἡμέρες», καθὼς ὁ στιχουργὸς θὰ μπορούσε ἄνετα νὰ χρησιμοποιήσει τὸ *δυσίν* καὶ νὰ ἀποφύγει τὴν ἀνορθογραφία *δισαῖς*. Ἀλλωστε ἐνδιαφέρεται γιὰ πολλαπλάσια τοῦ ἐπτὰ. Γιὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *νυμφίος* βλ. καὶ *TLG*, s.v.

15. Βλ. Peek, *GV*, 719 (2. αἰ. μ.Χ.). Βλ. ἐπίσης Peek, *GV*, 120 (Ρώμη, 2./3. αἰ.) καὶ 757 (Φαγιούμ, 2ος/1ος αἰ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1292: *ἄρτι δὲ καὶ νύμφη*, 873, 1476, 1557, *SEG XL* 563, ὅπου τὸ ἐπίθετο *νεόνυμφος*.

16. Γιὰ παρόμοιες ἀναφορὰς σὲ ἐπιγράμματα ἀπὸ τὴ Μακεδονία βλ. τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀδείας, ὁ.π. (σημ. 2) καὶ *I. Beroia*, 398, *IG X 2.1*, 565, *IG X 2.2*, 287. Βλ. καὶ Α. Μ. Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι. Poésie funéraire II. Commentaire*, Ἀθῆναι 1982, 115-118 (στὸ ἐξῆς: Vérilhac, *Παῖδες ἄωροι II*). Πρβλ. Peek, *GV*, 303=*IG X 2.2*, 261 (Πελαγονία, 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ἡ ἐνδειξη *δεδημημένον ὁξεῖ νοῦσῳ*. Γιὰ ἐπιπλέον παραδείγματα, ὅπου προσδιορίζεται μὲ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη σαφήνεια ἡ ἀσθένεια, βλ. Peek, *GV*, 758, 828, 846, 874, 1161, 1166 (*SEG XXIX* 1003), 1338, 1462, 1842, 1858, 1862, 1864, .

17. Πρβλ. Peek, *GV*, 503 (Ρόδος, 2./1. αἰ.): *ἡμασι πέντε νόσωι πνεῦμα λιπόντα βίου*, 804 (Σμύρνη, 2./1. αἰ.): *ἐν τρισὶ ἡμέραις θανών*, 1554: *ἡματα δ' ἐννέα νοῦσος ἐπὶ στρωμαῖς ἐσάλενσεν* (Ἀντιόχεια-Συρία, 1. αἰ. μ.Χ.).

18. Βλ. Ἰλ. Ε. 490: *νύκτας τε καὶ ἡμαρ*. Ὅδ. λ. 183: *νύκτες τε καὶ ἡματα*. Πρβλ. καὶ Ὅδ. ω. 93: *νύκτες τε καὶ ἡμέραι*. Γιὰ τὴν χρῆση τοῦ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ.

Στ. 4-6: Δίνονται πληροφορίες σχετικές με τη μητέρα του νεκρού Ἀριστέως Πολυξένη, κόρη του Εὐδάμου¹⁹, ἡ ὁποία ἐτάφη στὸν ἴδιο μὲ τὸ γιό της τάφο²⁰, καὶ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸν θάνατό του ἦταν πενήντα ἐτῶν²¹, ἔζησε δὲ (ἐν πένθει)²² ἀκόμη τέσσερα χρόνια²³, ἐνῶ ὁ σύζυγός της Ἀριστεύς ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται ἐν ζωῇ (πατὴρ δ' ἐφυστέρησε). Τὸ μυθολογικὸ ὄνομα Πολυξένη ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρας²⁴ στὴ Μακεδονία ἀναφέρεται καὶ σὲ μία ἀπελευθερωτικὴ

ἐνδεικτικὰ IG X 2. 1, 908 (Θεσσαλονίκη, 3./2. αἰ.), *Bull. épigr.* 1965, 449 (Κούριον, ἑλληνιστικοὶ χρόνοι) καὶ Peek, *GV*, 114 (μόρσιμον ἡμαρ), 861, 951, 985, 991, 1011, 1483 (νυμφικὸν ἡμαρ), 1518, 1554, 1709, 1716, 2011.

19. Ἡ μετοχὴ *σπείρας* χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὸν πατέρα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴ Βέρροια, *I. Beroia*, 397 (α' ἡμισυ 2. αἰ. μ.Χ.), ὅπως καὶ στὸ ἐπίγραμμα SEG XL 563 (Μακεδονία, ἄγνωστη προέλευση, 150-50 π.Χ.). Βλ. καὶ Peek, *GV*, 1053, 1095, 1300, 1438, 1509, 1989. Πρβλ. IG X 2.1, 565, (Θεσσαλονίκη, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος γενέτης καὶ SEG XXXIX 568 (Ἀμφίπολις, 4. αἰ. π.Χ.), ὅπου ὁ ὄρος τοκεύς.

20. Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1161: καὶ κείται ἀνδρός μου ὁ πατὴρ ἐνθάδε, 1169: σὺν παισὶ δὲ κείται, ὧν οὐκ εἶδε τέλος θανάτου. Βλ. ἐπίσης Peek, *GV*, 773, 1899, 1997 καὶ Ντ. Πέπλα-Δελμούζου, «Ἐπιτύμβια καὶ οἰκογενειακὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴν ΝΑ Ἀττικὴ», στίχοι: Πρακτικά Γ' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης ΝΑ Ἀττικῆς (Καλύβια Ἀττικῆς 5-8 Νοε. 1987), Καλύβια Ἀττικῆς 1988, 119-133.

21. Πεντηκοντέις: ἀμάτρο, γιὰ μετρικοὺς λόγους ἀντὶ -κοντου- ἢ -κονταε-. Παραδίδεται ὁμως πεντέτης, τριακοντέτης, ὑπερεξηκοντέτης, ὀγδωκοντέτης κύκλους: ἐννοεῖται κύκλους ἐτῶν. Βλ. ἐνδεικτικὰ καὶ Εὐρ. Ἑλ. 112 ἐπὶ σχεδόν τι καρπίμους ἐτῶν κύκλους καὶ Peek, *GV*, 269, 1137, 1933: κύκλος ἐνιαυτῶν, 442: κύκλος λυκαβάντων.

22. Πρβλ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἰμβρο, Peek, *GV*, 739, ὅπου ὁ νεκρὸς Νεικηφόρος χαρακτηρίζεται εὐδαίμονα τὴ μητέρα του Ἑλένη παιδὸς μόρον οὐκ εἰσιδοῦσα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν πατέρα του Λούκιο ὁ ὁποῖος εἶδε γὰρ ὀφθαλμοῖς τὸν ἐμὸν νέκυν, εἶδε δὲ τέκνον πώμ[α]τι λαϊνέφω σῶμα καλυπτόμενον.

23. Τὸ πρὸς χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἐπιρρηματικὰ (=«ἐπιπλέον»): βλ. καὶ Peek, *GV*, 1871: τρισσᾶς ἐκ δεκάδος δὲ πρὸς ἑξ ἐτέων χρόνων ἦλθον, 473: ὁκτὼ ἔτη πλήσας πρὸς τούτοις μῆνα ἐβίωσε. Πρβλ. Peek, *GV*, 854: τὸν δύο πληρώσαντα καὶ εἴκοσι πρόσθ' ἐνιαυτούς. Σὲ διαφορετικὴ περίπτωσι, ἀν δηλαδή αὐτὴ εἶχε πεθάνει στὴν ἡλικία τῶν πενήντα ἐτῶν (πεντηκοντέις) θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀποκτήσει τὸν Ἀριστεά σὲ ἡλικία ἑνδεκα ἐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο φαίνεται ἀπίθανο. Οἱ ἡλικίες πάντως γάμου φαίνεται σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις νὰ εἶναι ἀρκετὰ χαμηλές: Βλ. σχετικὰ καὶ Α.-Μ. Vêrilhac-Cl. Vial, *Le mariage grec du vie siècle av. J.C. à l'époque d'Auguste*, BCH Suppl. XXXII, Athènes-Paris 1998, 214-218.

24. Γνωστὸ ἀπὸ ὠνὲς τῆς γειτονικῆς Ὀλύνθου εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ὄνομα Πολύξενος (Πολύξενος Τηλάργου), βλ. Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes du vente de la Chalcidique*

ἐπιγραφή τοῦ 171/172 (;) μ.Χ. ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Μητέρας τῶν Θεῶν Αὐτόχθο-
νος στὴ Λευκόπετρα (τὸ ὄνομα φέρει κάποια δούλη)²⁵, ἐνῶ ἀρκετὰ συχνὰ
μαρτυρεῖται στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο²⁶. Γνωστὸ ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνι-
στικὴ ἐποχὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Εὐδάμου, πατέρα τῆς Πολυξένης²⁷. Μεταξὺ
τῶν φορέων τοῦ ὀνόματος ἀνήκει καὶ ὁ Εὐδημος πατέρας κάποιου προξένου
στὴ Μίλητο ὁ ὁποῖος προσδιορίζεται μὲ τὸ ἐθνικὸ Κασσανδρεὺς²⁸.

στ. 7-8: Ἡ ἀντίληψη ποὺ δηλώνεται μὲ τὴν ἔκφραση *δύστηνοι γονεῖς οἱ*
παιδὸς εἰς ὀλεθρον ὀψιαῖτεροι εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα²⁹ καὶ
ἐκφράζει τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία γιὰ τὴ δυστυχία τῶν γονέων ὅταν
βιώνουν τὸν θάνατο τῶν παιδιῶν τους³⁰. Ὁ θάνατός τους προβάλλεται ὡς

Centrale, (Μελετήματα 6) Athènes 1988, 58-59 [SEG XXXVIII 637]. Γιὰ ἐπιπλέον
παραδείγματα βλ. Tataki, *Macedonians Abroad*, 126 (Θέρμων, 210/198 π.Χ.), 413
(Ἀθήνα, 415/3 π.Χ.). Πρβλ. *Spomenik* 48 (1941-1948) 220 (αὐτοκρ. χρόνοι).

25. Βλ. Ph. M. Petsas.-B. Hatzopoulos.-L. Gounaropoulou-P. Paschidis, *Inscriptions
du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone à Leukopetra (Macédoine)*,
[Μελετήματα 28] Athènes 2000, ἀρ. 12, στ. 6.

26. Βλ. σχετικὰ LGPN I-III B, s.v.

27. Γιὰ τὸν Εὐδαμο, ἀδελφὸ τοῦ σωματοφύλακα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Πείθωνος
ἀπὸ τὴν Ἑορδαία βλ. H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer
Grundlage II*, München 1926, 154 ἀρ. 310 (στὸ ἐξῆς: Berve, *Das Alexanderreich*) καὶ
Tataki, *Macedonians Abroad*, 310. Εὐδαμος ὀνομάζεται καὶ ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴ
Μεθώνη ἱερομνήμων στοὺς Δελφοὺς κατὰ τὸ ἔτος 331/330 π.Χ., βλ. *FD* II, 86 στ. 18
καὶ Tataki, *Macedonians Abroad*, 122.

28. Τὸ ὄνομα τοῦ προξένου δὲ σώζεται ἀκέραιο στὴν ἐπιγραφή, βλ. *I. Milet* I.3, 63,
Tataki, *Macedonians Abroad*, 97: [---]ικράτης Εὐδήμων (3. αἰ. π.Χ.). Γιὰ τὴ διατήρηση
τοῦ μακροῦ *α* στὴ θέση τοῦ *η* βλ. Ἄ. Παναγιώτου, «Γλωσσικὲς παρατηρήσεις σὲ μα-
κεδονικὲς ἐπιγραφές», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 424. Πρβλ. καὶ *SEG* XLI
558, ὅπου ὁ τύπος *Κλεόδαμος* (Ἀμφίπολις, περ. 357 π.Χ.). Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνό-
ματος Εὐδημος στὴ Μακεδονία, βλ. Berve, *Das Alexanderreich*, 154, ἀρ. 311, Tataki,
Macedonians Abroad, 98, 121, 238, *SEG* XLVII 1001 (Βελβεντός, 2. αἰ. μ.Χ.), *SEG*
XLI 563 (Ἀμφίπολις, 350-300 π.Χ.).

29. Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1263 (Παντικάπαιον, 2./1. αἰ.): *δύστηνοι δὲ γονεῖς μελέαι*
παρὰ χειρμάδι τέκνων οὐ λήγουσιν γόοις θρῆνον ἐγειρόμενοι. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀντι-
λήψεις στὴν Ἀττικὴ βλ. Ντ. Πέππα-Δελμούζου, «Ἡ φιλοσοφία τοῦ θανάτου στὶς ἐπι-
τύμβιες ἐπιγραφές τῆς Ἀττικῆς», στό: *Πρακτικὰ Δ' Ἐπιστημονικῆς συνάντησης ΝΑ*
Ἀττικῆς, (Καλύβια Ἀττικῆς 30 Νοε. 1-3 Δεκ. 1989) Ἀφιέρωμα E. Vanderpool, Κ. Δ.
Σωτηρίου, Καλύβια Ἀττικῆς 1993, 67-79.

30. Συχνὰ ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγράμματα ἀώρων παίδων ἐκφράσεις ὅπως *οὐ τὸ θανεῖν*
με πονεῖ, ἐπὶ ᾗ τόδε πᾶσι μέτρηται, ἀλλὰ πρὶν ἡλικίης καὶ πρότερον γονέων · βλ.

ἀντίθετος στὴ φύση³¹ ἀλλὰ καὶ στὶς προσδοκίες τῶν γονέων τους³². Μὲ τὴν ἴδια ἀντίληψη συνδέεται ἐξ ἀντιδιαστολῆς ὁ χαρακτηρισμὸς *ὄλβιστοι* τὸν ὁποῖο φέρουν ὁ Διονύσιος καὶ ἡ σύζυγός του Φίλα σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν Ἑλλάτεια ἐπειδὴ ἀπεβίωσαν σὲ προχωρημένη ἡλικία *τέκνων τέκνα ἰδόντες*³³, καὶ ἡ παρόμοια ἀναφορὰ στὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ ἐβδομηνταεξάχρονου Ἀττίδω ἀπὸ τὴν Πελαγονία *ὃς θνήσκει τέκνα τέκνων εἰσιδὼν*³⁴.

II

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1999 παραδόθηκε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μαρμάρινη ἐνεπίγραφη ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ ὑπόλευκο λεπτόκοκκο μάρμαρο μὲ καστανὴ πάτινα καὶ προέλευση τῇ θέσῃ “Τοῦμπες” Καλαμωτοῦ, περίπου 2 χλμ. νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ³⁵. Ἡ ταύτιση τῆς θέσεως μὲ τὰ ἀρχαῖα Καλίνδεια ἔγινε ἤδη τὸ 1986 μὲ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὴν Ἰουλία Βοκοτοπούλου καταλόγου τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὴν περιοχὴ, στὸν ὁποῖο ἀναφέρονται τὰ *Καλίνδεια καὶ τὰ χωρία* τὰ

σχετικὰ Peek, *GV*, 1663-1668, Th. Drew-Bear, «A metrical epitaph from Phrygia», στό: (ἐκδ. G. W. Bowersock-W. Burkert-M. C. J. Putman) *Arktouros. Hellenic Studies presented to B.M. W. Knox on the occasion of his 65th birthday*, Berlin-New York 1979, 308-16, *SEG XXIX* 1401.

31. Γιά τὶς σχετικὲς ἐκφράσεις στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. π.χ. Peek, *GV*, 227, 400, 1350, 1609 (*SEG XIX* 315), 1796. Βλ. ἐπίσης καὶ Vêrilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 149-156.

32. Βλ. π.χ. τὸ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ὁρεσιδός, Peek, *GV*, 665 (=EAM, 193, 1./2. αἰ.): *ἀλλ' Ἀΐδης οὐκ ἔλεειν ἔμ[α]θ[εν], [ἀ]λλὰ με δωδεκέτηρον ὑπὸ χθονὸς ἤγαγε, π[ά]σας ἐλπίδας ἐκκόψας ἡμετέρων τοκέω[ν]*. Γιά παρόμοια παραδείγματα βλ. *SEG XL* 1090, Peek, *GV*, 684, 1118, 1507, 1822, 1927. Ἡ ἴδια ἀντίληψη ἀντανεκλᾶται καὶ στὰ ἐπιγράμματα: Peek, *GV*, 775, 1584, 1927, 1991. Σχετικὰ βλ. καὶ Vêrilhac, *Παῖδες ἄωροι II*, 121-135.

33. Βλ. Peek, *GV*, 1253 (2. αἰ. π.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 1623, ὅπου ἡ ἀναφορὰ εὖ *ὃς ἔθανεν πρὸ τέκνων*.

34. Βλ. ἀν. σημ. 3. Ἡ ἴδια ἐκφραση ἀπαντᾷ στὸ ἐπιτύμβιο τοῦ Ἑρμῆ ἀπὸ τὴν Ἀρκεσίνη, ὁ θάνατος τοῦ ὁποῖου χαρακτηρίζεται ὡς *ἡρωϊκός*, Peek, *GV*, 471 (3. αἰ. μ.Χ.). Βλ. καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κυδιμάχου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, Peek, *GV*, 546 (4. αἰ. π.Χ.).

35. Τῇ στήλῃ παρέδωσε ὁ κάτοικος τῆς κοινότητος Καλαμωτοῦ Λαγκαδᾶ Ἰωάννης Κεραμίδας.

περὶ Καλίνδοια Θαμίσκιαν, Καμακαίαν, Τριποᾶτιν³⁶. Ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὴν περιοχὴ τῆς προέρχονται τριάντα δύο συνολικὰ μέχρι τοῦδε ἐπιγραφές³⁷.

Τὸ μνημεῖο φέρει ἀποκρούσεις καὶ ἀπολεπίσεις στὴν κάτω ἀριστερὴ γωνία καὶ σὲ ἐπιμέρους σημεῖα τῆς πρόσθιας ἐπιφάνειας. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι ἄδρὰ δουλεμένη. Ἡ κορυφὴ καταλήγει σὲ τοξωτὴ ἀπόληξη, ἐνῶ ἡ βάση εἶναι ὀρθογώνια³⁸. Στὸ ἐπάνω τμήμα ἀπεικονίζεται σὲ ὑψηλὸ ἀνάγλυφο προτομὴ γυναικείας μορφῆς ἕως τὸ ὕψος τοῦ στήθους. Ἡ μορφὴ ἀποδίδεται κατ' ἐνώπιον μὲ τὴν κεφαλὴ στραμμένη ἐλαφρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ πρόσωπο εἶναι ὠοειδές, μὲ μαλακὲς παρειές. Ἡ γνάθος εἶναι ἀποστρογγυλεμένη, τὰ χεῖλη σαρκώδη, ἡ μύτη εὐθύγραμμη, ἐλαφρῶς πεπλατυσμένη, τὰ φρύδια τοξωτά. Τὰ μάτια μεγάλα δηλώνονται ἀνάγλυφα καὶ ἐγγράφονται μέσα στὶς βαθιὲς κόγχες τους. Τὸ μικρὸ μέτωπο πλαισιώνεται ἀπὸ τὴ στεφάνη τῆς πυκνῆς κόμης. Τὰ μαλλιά χωρισμένα στὴ μέση ἀποδίδονται μὲ κυματοειδεῖς ἀβαθεῖς αὐλακώσεις καὶ φθάνουν ἕως τὸ ὕψος τῶν κροτάφων, ἀφήνοντας νὰ διαγράφεται τὸ περίγραμμα τῶν αὐτιῶν. Ἡ μορφὴ φορεᾷ χιτῶνα καὶ βαρὺ ἱμάτιο τὸ ὁποῖο πορπώνεται στὸ δεξιὸ ὦμο τῆς. Οἱ πτυχώσεις τῶν ἐνδυμάτων ἀποδίδονται ἀνάγλυφα μὲ βαθιεῖς κάθετες καὶ καμπύλες αὐλακώσεις. Τὸ ἀνάγλυφο φυλάσσεται σήμερον στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀριθμὸ εὐρετηρίου 21.160. Διαστάσεις: Ὑψος: 0,735 μ. Πλάτος: 0,42 μ. Πάχος: 0,07 μ. Ὑψος γραμμάτων: 0,020-0,0225 μ. Διάστιχα: 0,009-0,01 μ. Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση, σὲ λειασμένη ἐπιφάνεια, ὑπάρχει ἐπίγραμμα σὲ

36. Βλ. σχετικὰ Ἴου. Βοκοτοπούλου, «Ἡ ἐπιγραφή τῶν Καλινδοίων», *Ἀρχαία Μακεδονία* 4 (1983) [1986] 87-114 [ἀνατ. στὸ: Κ. Α. Σισμανίδης (ἐκδ.), *Καλαμωτὸ Θεσσαλονίκης [Τὰ ἀρχαῖα Καλίνδοια]*, Θεσσαλονίκη 1991, 109-135, *SEG XXXVI* 626, *SEG XXXVIII* 575, *Bull. épigr.* 1988, 847-1989, 446]. Τὴν ἐπιγραφή ἀναδημοσιεύουν οἱ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, 110-117 [= *SEG XLII* 584 (323-303 π.Χ.)]. πρβλ. *Bull. épigr.* 1998, 262, *SEG XLV* 766.

37. Βλ. σχετικὰ Hatzopoulos-Loukopoulos, *Recherches I*, 74-117 ἀρ. Κ1-Κ31 [= *SEG XLII* 578-607, *Bull. épigr.* 1993, 365, *Ann. épigr.* 1992, 1525-1526]. πρβλ. *SEG XLV* 766-769, 771, *SEG XLVI* 753-756, *Bull. épigr.* 1999, 362. Βλ. ἐπίσης Κ. Σισμανίδης-Ἀ. Κεραμάρης, *ΑΕΜΘ* 6 (1992) [1995] 395-404 [= *Bull. épigr.* 1996, 267-1997, 399, *SEG XLV* 770].

38. Γιά παρόμοιες στήλες βλ. Α. Soffredi, «Forme più comuni di stele funebri dell'Italia settentrionale romana», *Epigraphica* 16 (1954) 58-60 καὶ Ριζάκης-Τουράτσου, «Mors macedonica», 269, εἰκ. 22 (Ἀχλάδα, 3. αἰ. μ.Χ.), 271, εἰκ. 24 (Σκοπός, μέσα 3. αἰ. μ.Χ.).

δέκα στίχους, τὸ ὅποιο ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε δακτυλικά ἑξάμετρα, κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὅποια καλύπτει δύο στίχους τῆς ἐπιγραφῆς³⁹.

- Ὀκταέτη με χρόνον
καὶ ἤματα πεντήκοντ[α]
Γλανκίας ἔσχε δάμαρτα*
- 4 *Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην.
μνημοσύνης δὲ χάριν
καὶ στοργῆς ἧς ἔσχον ἰς αὐτόν,
ἐκ μὲν ἐμοῦ βιότου*
- 8 *ταῖς ἰδίαις δὲ μερῖναις
τοῦτον ἔτευξεν ἐμοὶ
τὸν τάφον ὡς ὁράας*

Κριτικές σημειώσεις: 1. σύμπλεγμα H+M || 2. σύμπλεγμα H+M, Π+E, H+K· ἀπὸ τὸ Τ σώζεται μόνον τὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας || 3. σώζεται μόνον ἡ ἀπόληξη τοῦ Α στοῦ ὕψος τῆς τεθλασμένης ἐσωτερικῆς κεραίας || 4. *Μακεδονίαν* leg. *Μακηδονίαν*· τὴν βραχύ· σύμπλεγμα N+T, H+N, H+N || 5. σύμπλεγμα N+H, O+Σ, N+H || 6. Χαρακτηριστικὴ ἡ χρῆσις ὡς βραχειῶν τῶν συλλαβῶν -γῆς, ἧς, καθὼς καὶ εἰς· τὴν τελευταία ὁμως ὁ ἐπιγραμματοποιὸς τὴν γράφει ἰς, γιὰ νὰ δηλώσει τὸ βραχύ· σύμπλεγμα H+Σ || 8. χαρακτηριστικὴ ἡ χρῆσις ὡς μακρῶν τῶν δύο ἰῶτα τῆς λέξεως *ἰδίαις*· σύμπλεγμα M+E || 9. σύμπλεγμα N+E || 10. ΟΡΑΑΣ lapis.

Μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 2ου ἢ στὸ α' μισό τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν συχνὴ παρουσίαν συμπλεγμάτων, χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρῆσις γωνιωδῶν καὶ ρομβοειδῶν γραμμάτων: στὴν πρώτη κατηγορίᾳ ἀνήκουν τὸ ὦμέγα, τὸ ἔψιλον καὶ τὸ σίγμα, ἐνῶ στὴ δευτέρῃ τὸ ὄμικρον καὶ τὸ φεῖ. Ἐπίσης, τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κεραία, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ κεραία τοῦ ἔψιλον εἶναι κυματιστή. Ὁ τύπος τῆς γραφῆς παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ αὐτὴ τῶν χρονολογημένων στὰ τέλη τοῦ 2ου καὶ κυρίως στὸ α' μισό τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφῶν⁴⁰. Στὴ χρονολόγησις αὕτη συνηγορεῖ ἡ κόμ-

39. Τὰ ἑξάμετρα διακόπτονται στοὺς μονοὺς στίχους (1, 3, 5, 7, 9) στὸ σημεῖο τῆς μετρικῆς τομῆς.

40. Ρομβοειδὲς ὄμικρον, γωνιωδὲς σίγμα καὶ ἄλφα μὲ τεθλασμένη ἐσωτερικὴ κεραία ἀπαντοῦν στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ 177/8 ἀπὸ τὴ Βέροια, *I. Beroia*, 81 (πίν.)· ἄλφα

μωση τῆς γυναικείας μορφῆς, ἡ ὁποία συναντᾶται συχνὰ σὲ γυναικεῖα πορτραῖτα τῆς περιόδου αὐτῆς⁴¹.

Τὸ ἐπιτάφιο μνημεῖο, *τάφος*, ὅπως δηλώνεται στὴν ἐπιγραφή (στ. 10)⁴², ἀνήγειρε ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς Μακεδονίας, Γλαυκίας, ἡ δαπάνη ὅμως καλύφθηκε ἀπὸ τὴν δική της περιουσία, σύμφωνα μὲ τὴν φράση *ἐξ ἐμοῦ βίοντος*, ἡ ὁποία, ἐξ ὧσων γνωρίζουμε, ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μακεδονία⁴³. Ἡ αὐτοβιογραφικὴ ἀφήγηση ἀπὸ τὴν νεκρή⁴⁴ καὶ τὸ ὅτι αὐτὴ

μὲ τεθλασμένη τὴν ἐσωτερικὴ κεραία καὶ ρομβοειδὲς ὀμικρον ἀπαντοῦν σὲ ἐπιγραφή τοῦ 191/2 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Στύβερρα, *IG X 2.2*, 319· Σὲ μιὰ ὀψιμότερη χρονολόγηση συνηγορεῖ τὸ σχῆμα τοῦ ὠμέγα· παρόμοια μορφὴ ἔχει τὸ ὠμέγα στὶς ἐπιγραφές *IG X 2.1*, 160 (242/3 μ.Χ.), 168 (258/9 μ.Χ.) ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη· βλ. σχετικὰ καὶ I. Touratsoglou, *Die Münzstätte von Thessaloniki in der römischen Kaiserzeit*, Berlin-New York 1988, 107, 111.

41. Βλ. σχετικὰ Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου-Ἐμ. Βουτυράς, *Κατάλογος γλυπτῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης I*, Θεσσαλονίκη 1997, 156-157 ἀρ. 127 πίν. 329 (λῆμμα Ἐμ. Βουτυράς) καὶ M. Lagogianni-Georgakarakos, *Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Macedonien, Corpus Signorum Imperii Romani III.1*, Athen 1998, 82, ἀρ. 92 πίν. 41. Γιὰ χρήσιμες ὑποδείξεις στὸ σημεῖο αὐτὸ εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Ἐμ. Βουτυρᾶ (Η.Σ.).

42. Οἱ ἐκφράσεις *τύμβον - τάφον ἔτευξεν* ἢ ἀκόμη *σημα-μνημεῖον ἔτευξεν* εἶναι κοινὲς στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα, βλ. π.Χ. Peek, *GV*, 185-186, 192, 255, 264, *IG X 2.1*, 571, *I. Beroia*, 395, 399, *IG X 2.2*, 159, 260, 382 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 259-260.

43. Γιὰ παρόμοιες ἐκφράσεις βλ. Robert, «*Inscriptions*», 257 σημ. 85, J. Kazazis, «*Funerary inscriptions from Koundouriotissa (Near Dion, Macedonia)*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 275 (στὸ ἐξῆς Kazazis, «*Inscriptions*», καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257. Ἡ φράση *ἐξ ἐμοῦ βίοντος* ἔχει ἀνάλογο περιεχόμενο μὲ τὶς γνωστὲς ἀπὸ ἐπιγραφὲς π.χ. τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βεροίας ἐκφράσεις *ἐκ τῶν ἐκείνης ἐκείνη*, ἢ *ἐκ τῶν ἐαυτῆς*, βλ. *I. Beroia*, 258, 361, *IG X 2.1*, 361, 476. Σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴ στήλη τῆς Μωμονος προέρχεται *ἐκ τῆς προίκας ἧς ἔδωκαν αὐτῇ*, J. M. Cormack, «*IG X (Macedonia): the Greek Inscriptions of Pieria*», στὸ: *Μελετήματα στὴ μνήμη Βασιλείου Λαοῦρδα*, Θεσσαλονίκη 1975, 111, ἀρ. 1 καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Πελαγονίας ὁ Αὐρηλῖος Ἀλέξανδρος ἀναφέρει ὅτι ἡ δαπάνη γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου του προέρχεται *ἐκ τοῦ ἐκείνου βίου*, *IG X 2.2*, 174 (Μοῖνο, 3. αἰ. μ.Χ.) καὶ Ριζάκης-Τουράτσογλου, «*Mors macedonica*», 257 σημ. 85.

44. Σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξη τοῦ Peek, *GV*, σ. 256 τὸ ἐπίγραμμα ἀνήκει στὴν κατηγορία 3. «*Der Tote berichtet*». Βλ. σχετικὰ καὶ J. N. Kazazis, «*Mors immatura in funerary epigrams. A typological study*», *Ἑλληνικά* 40 (1989) 23.

ἀπευθύνεται (μέ τις λ. *ὡς ὁράας* στὸ τέλος τοῦ κειμένου) στὸν διερχόμενο ἀπαντοῦν, ὡς γνωστόν, καὶ σὲ ἄλλα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα⁴⁵.

Στ. 1-4: Δηλώνεται ἡ σχέση τῶν δύο προσώπων (*Γλαυκίας ἔσχε δάμαρτα Μακεδονίαν τὴν ἀρίστην*) καὶ περιγράφεται μὲ ἀκρίβεια ἡ περίοδος τῆς συμβίωσης τοῦ Γλαυκία καὶ τῆς Μακεδονίας, διάστημα τὸ ὁποῖο ἀνέρχεται σὲ ὀκτῶ χρόνια καὶ πενήντα ἡμέρες (*ὀκταέτη με χρόνον καὶ ἡματα πεντήκοντα*). Ὁ ποιητικὸς τύπος *δάμαρ* ποὺ δηλώνει τὴ σύζυγο —γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο— ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁴⁶. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ποιητικὸν τύπο *ἡμαρ* γιὰ τὸν ὁποῖο ἐγινε λόγος παραπάνω⁴⁷. Ἡ ἀναγραφή τῆς διάρκειας συμβίωσης τοῦ ἀνδρογύνου —ἀν καὶ σπάνια— εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας⁴⁸. Δηλώνεται κυρίως μὲ τὴ μετοχὴ *συννοικήσας-συννοικήσασα* ἢ ἀκόμα τις μετοχές *συνζήσας-συνζήσασα, συμβιώσας-συμβίωσασα*⁴⁹.

45. Γιὰ τὶς ἐκφράσεις ὅπως *τύμβον ὁράας* τοῦ δεῖνος, βλ. Peek, *GV*, 117, 125-136.

46. Ὁ τύπος *δάμαρ* ἀπαντᾷ ἤδη στὸν Ὅμηρο Ἰλ. Γ. 122 κτλ., στὸν Πίνδαρο Ν. 4. 92, καὶ στοὺς Τραγικοὺς. Γιὰ τὴ χρῆση του στὰ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα βλ. Peek, *GV*, 185, 365, 733, 851, 866 (*νομίμη δάμαρ*), 1292, 1718, 2061, *SEG XXVI* 1348, *SEG XXVIII* 512, 522, *SEG XXXI* 379, *IG X* 2.1, 848. Στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα ἀπαντοῦν ἐπίσης οἱ συνώνυμοι ὄροι: *σύμβιος*: Peek, *GV*, 132, 207, 1592, 456a, *σύνγαμος*: 108, 1424, *γυνή*: 208, *γαμετή*: 184, 191, 259, 295, 1958, 1973, *δμεννος*: Peek, *GV*, 1471, *ὁμόλεκτρος*: 297, *σύλλεκτρος*: 1627, *σύνευνος*: 819, *συνόμενος*: 483. Βλ. καὶ A.-M. Vèrilhac, «L'image de la femme dans les épiigrammes funéraires grecques», στί: (ἔκδ. A.-M. Vèrilhac), *La femme dans le monde méditerranéen, Vol. 1. Antiquité*, Lyon 1985, 98 (στὸ ἐξῆς: Vèrilhac, «L'image de la femme»).

47. Βλ. ἀν. σημ. 18.

48. Γιὰ συγκεντρωμένα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. Robert, «Inscriptions», 227-8.

49. Π.χ. *συννοικήσας-συννοικήσασα*: *I.Beroia*, 442 (4. αἰ. μ.Χ.), *SEG XLIV* 508, Ἀπολλωνία, 3. αἰ. μ.Χ.), *SEG XXXIX* 593, (Graded, Πελαγονία, περίπου 200 μ.Χ.). *συνζήσας-συνζήσασα*: *IG X* 2.1, 615, Robert, «Inscriptions», 227 σημ. 293 (2. αἰ. μ.Χ.), *I.Beroia*, 331 (2. αἰ. μ.Χ.), Peek, *GV*, 229, Kazazis, «Inscriptions», 279-83 ἀρ. 5 [= *SEG XXIV* 478, *SEG XXXIX* 585 (2./3. αἰ.)], στ. 5-6: *ἡ σὺν τούτῳ ζῆσεν ἔτη ἰδέκα πέντε δὲ μῆνας*, *IG X* 2.1, 566 (τέλη 3. αἰ.): *ζήσαντες ἔτη κοινῶν εἴκοσι πέντε ἀμένπτων* καὶ *IG X* 2.1, 1010 (2./3. αἰ.): *σὺν ἐμοὶ ἔτη ιε'*. *συμβιώσας-συμβίωσασα*: *IG X* 2.1, 1003 (2./3. αἰ.). Γενικότερο ὁπωσδήποτε χαρακτηριστὴρα ἔχουν οἱ ἐκφράσεις *συννοικήσας ἀνδρὶ ἀπὸ παρθενίας* στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Αἰλίας Εὐνοίας ἀπὸ τὴν Ἰστιαία, *IG XII*, 9, 1213, καὶ *ἀμέμπτως τε αὐτῷ συνζήσασα τὸν πρόσω βίον* στὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφή τῆς Σύρας ἀπὸ τὴ Σεβαστόπολη τοῦ Πόντου, *SEG XLI* 1131 (3. αἰ. μ.Χ.). Ἡ

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν προσωπογραφία τῶν Καλινδοίων. Καὶ τὰ δύο φέρουν ἑλληνικὰ ὀνόματα. Τὸ ὄνομα Γλαυκίας, τὸ ὁποῖο φέρει ὁ σύζυγος τῆς νεκρῆς καὶ ποὺ ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὴ Μακεδονία καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵⁰, ἀπαντᾷ στὰ Καλίνδοια ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ⁵¹. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς, Μακεδονία —ἐθνικὸ ποὺ χρησιμοποιοῦται ὡς προσωπικὸ— μαρτυρεῖται σὲ ἐπιτάφια στήλη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Δουμπιά)⁵², ἀπαντᾷ δὲ συχνὰ σὲ ὁλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵³ο κατὰ τὴν περίοδο αὐτή⁵⁴.

Ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*, τὸν ὁποῖο ἀποδίδει στὴ σύζυγό του ὁ Γλαυκίας, ἔχει ὁπωσδήποτε γενικὸ περιεχόμενον καὶ συνδέεται μὲ τὶς ἡθικὰς ἀρετὰς τῆς νεκρῆς⁵⁴. Στὴ Μακεδονία μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ⁵⁵, ἀπαντᾷ ὅμως,

ἐκφραση *ἀμέμπτως συνοικήσασα* (χωρὶς ἀναφορὰ τῶν ἐτῶν) ὑπάρχει σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Καλινδοίων (Παλαιόχωρα, 177/8 μ.Χ.), βλ. SEG XXXVIII 643, *Bull. épigr.* 1990, 478 [=Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches I*, K29].

50. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. Μ. Β. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie, (Μελετήματα 11)* Athènes 1996 (στο ἐξῆς: Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*), 236· γιὰ τὴν παρουσία του στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμ⁵⁰ο καὶ τὴ Ρώμῃ βλ. LGPN I-III, s.v., καὶ H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch I-III*, Berlin-New York 1982 s.v.

51. Τὸ ὄνομα φέρει ὁ γιὸς τοῦ Δαβρεῖα, ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὸ ἔτος 306/5 π.Χ., βλ. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 178 ἀρ. 99, 236. Γιὰ τὴν προσωπογραφία τῆς πόλης βλ. καὶ *Bull. épigr.* 1997, 397.

52. Βλ. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches I*, K21 [=SEG XLII 599, 2./3. αἰ.] καὶ Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 186 ἀρ. 306, 284.

53. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 284 καὶ Ἡλ. Κ. Σβέρκος, *Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἀνω Μακεδονίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (πολιτικὴ ὁργάνωση, κοινωνία, ἀνθρωπωνυμία)*, Θεσσαλονίκη 2000, 125 σημ. 517 (μὲ τὴν προηγούμενη βιβλιογραφία). Σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος κατὰ τὸν 2. καὶ κυρίως τὸν 3. αἰ. μ.Χ. βλ. J. Touloumakos, «Historische Personennamen im Makedonien der römischen Kaiserzeit», *ZAnt* 47 (1997) 218-219.

54. Γιὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν γυναικῶν στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα βλ. Vêrilhac, «L'image de la femme», 85-112 καὶ κυρίως 86, ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *ἀρίστη*. Βλ. ἐπίσης καὶ Μ. Ν. Tod, «Laudatory epithets in greek epitaphs», *BSA* 46 (1951) 184.

55. Ἐπίσης γενικὸ περιεχόμενον ἔχει καὶ ἡ γνωστὴ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐκφραση *ζήσασα καλῶς ἢ βιώσασα καλῶς*, βλ. σχετικὰ Robert, «Inscriptions» 228 καὶ Chr. Marek, *Stadt, Ara territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia*, (Istanbuler Forschungen, Band 39)

ὡς γνωστόν, στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμον καὶ τὴ Ρώμῃ⁵⁶, ἐνῶ σὲ ἐπιτάφιο βωμὸ ἀπὸ τῆ Βέροια ἢ Πομπωνία Μαρκία χαρακτηρίζει τὸ μονομάχο σύζυγο τῆς Ἰούλιο Περικλῆ (καταγόμενον ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τῆς Λυγκηστίδος) ὡς πάντα ἄριστον εἰς αὐτὴν γενόμενον⁵⁷.

Στ. 5-6: Ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου ἔκφραση *μνημοσύνης χάριν* ἢ -κυρίως- *μνημοσύνης ἔνεκα* εἶναι κοινὴ στὰ ἐπιτάφια ἐπιγράμματα⁵⁸, ὅπως καὶ ἡ φράση μὲ τὴν ὁποία δηλώνεται ἡ συζυγικὴ στοργή (*καὶ στοργῆς ἥς ἔσχον ἐς αὐτόν*)⁵⁹. Τὸ μνημεῖο δηλαδὴ ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀνταπόδοσης τῆς στοργῆς τὴν ὁποία ἐπέδειξε ἡ Μακεδονία ἀπέναντι στὸ σύζυγό της⁶⁰, καὶ ἡ ἔννοια *στοργή* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ νὰ δηλώσει μία ἀπὸ τὶς συζυγικὲς τῆς ἀρετέας⁶¹. Τὴν ἴδια σημασίαν ἔχει πιθανότατα καὶ ὁ χαρακτη-

Tübingen 1993, P46 (Πομπηϊόπολις). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 394 (Ρώμη, 3. αἰ. μ.Χ.), 1404 (Τριχωνίτις, 2./3. αἰ.), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *καλή*.

56. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 2037 (Κιλικία, 4. αἰ. μ.Χ.), 360 (Μινῶα, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ὁ χαρακτηρισμὸς *παναρίστη*, 92 (Φιλιππούπολις, 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ 674 (Ρώμη, 3. αἰ. μ.Χ.), ὅπου ἡ ἔνδειξη εἶδος *ἀρίστη*.

57. Βλ. *I. Beroia*, 347 (2. αἰ. μ.Χ.). Πρβλ. καὶ Peek, *GV*, 361 (Κυρηναϊκὴ, 1. αἰ. μ.Χ.), καὶ 1945 (Φρυγία, 2./3. αἰ.), ὅπου οἱ χαρακτηρισμοὶ *ἄριστος* καὶ *πανᾶριστος* ἀντίστοιχα.

58. Βλ. π.χ. Peek, *GV*, 1442 (*μνημοσύνης στήλη* καὶ 109: *εἰκόνες· ἃς θῆκεν Διονύσιος, ὥς κεν ἀπάντων | κείνων μνημοσύνη τις ἐνὶ ζωοῖσι φέρεται*). Ὡς *γλυκυτάτην* καὶ *ἀειμνηστον* χαρακτηρίζει ὁ Χαρίτων τὴ σύζυγό του Νίκη σὲ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 817 (2./3. αἰ.).

59. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκφραση *εἵνεκεν εὐνοίης, ἥς πρὶν ἔχεν περιῶν* στὸ ἐπιτάφιο ἐπιγράμμα τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης, *IG X 2.1*, 559 (= Peek, *GV*, 223, *SEG XXXVIII* 696, 2. αἰ. μ.Χ.).

60. Συχνότερα χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος γιὰ νὰ δηλώσει τὴ συμπάθεια τῶν ζώντων ἀπέναντι στὸ νεκρὸ, Peek, *GV*, 132-133, *SEG XXVII* 502 (Νίσυρος, Αὐτοκρ. χρόνοι). Βλ. σχετικὰ καὶ L. Robert, *Hellenica XIII* (1965), 39.

61. Γιὰ τὴ χρῆση τῆς ἔννοιας *στοργή* μὲ τὴ σημασίαν τῆς συζυγικῆς ἀγάπης βλ. L. Robert, *Hellenica XIII*, 38-41 καὶ Vèrilhac, «L'image de la femme», 100 (καὶ σημ. 39). Ἡ λέξη ἔχει ὅπωςδήποτε γενικὴ σημασίαν καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει σχέσεις συμπάθειας ἐκτὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, ὅπως μεταξὺ φίλων: *SEG XXXVIII* 1580 (= *SEG XXXV* 1497, Παλμύρα, 252 μ.Χ.), συμπολιτῶν: *SEG XLI* 1017 (Kisla-Φρυγία, 227 μ.Χ., ἡ Ναιετινῶν κατοικία τιμᾷ τὸν Φλ(άβιο) Αὐρ(ήλιο) Εἴλο, διὰ τὴν καὶ πρὸς τὸ κοινὸν καὶ καθ' ἓνα στοργὴν τε καὶ εὐνοίαν αὐτοῦ), προσώπων καὶ πόλεων: *SEG XXXV* 1676 (Στρατονίκεια, 2ος/3ος αἰ.: ὁ Κλαυδιανὸς Τερπάνδρου τιμᾶται μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα στοργῆς), *SEG XXXI* 905 (Ἀφρο-

ρισμός *φιλόστοργος* τὸν ὁποῖο ἀποδίδουν στὶς συζύγους τους Ποντία Καλλιστιανή καὶ Μεινουκία Θεοπρεπίδα ὁ Κασσιανὸς Πρόκλος καὶ ὁ Τι. Κλαύδιος Λύκος ἀντίστοιχα σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης⁶².

* * *

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ συνεξέταση τῶν δύο ἐπιγραμμάτων ἀπὸ τὴ Μακεδονία εἶναι ὅτι αὐτά, ὅπως εἶναι εὐνόητο, δὲν διαφοροποιοῦνται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ κόσμο, πρᾶγμα ποὺ ὀφείλεται προφανῶς στὴν ὑπαρξὴ δειγματολογίου μὲ σχετικὰ κείμενα ποὺ προσαρμόζονταν στὶς ἐκάστοτε περιπτώσεις⁶³. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἀποτελοῦν ἓνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

Ἡλίας Κ. Σβέρκος
Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

Κωνσταντῖνος Σισμανίδης
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης

δισιάς, περ. 250 μ.Χ.: ἡ πόλη τιμᾷ τὸν ἐκατόνταρχο Αὐρήλιο Γάιο *στοργῆς ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὴν*).

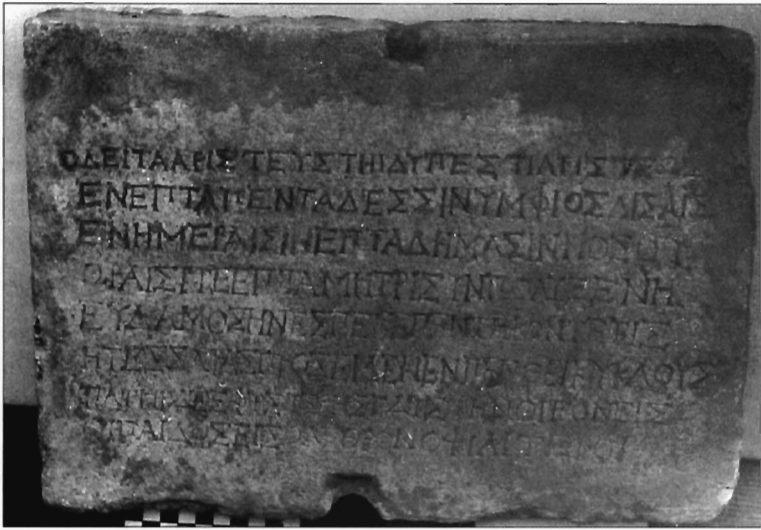
62. Βλ. *IG X* 2. 1, 194 (α' μισὸ 3. αἰ. μ.Χ.), 608 (147/148 μ.Χ.). Πρβλ. *SEG XLVII* 1058 (Derekjov, Θράκη), ὅπου ἡ ἔνδειξη γιὰ τὴν Ἰουλία Οὐαλεντεῖνα *συμβιώσασα αὐτῷ ἑνα(ι)ρέτως καὶ φιλοστόργως*.

63. Βλ. σχετικὰ καὶ Ριζάκης-Τουράτσου, «Mors macedonica», 266-267.

SUMMARY

TWO FUNERARY EPIGRAMS FROM MACEDONIA

The authors present two metrical inscription, from Kassandreia and Kalindoia respectively. 1) Marble stele from Kassandreia brought in 1986 to the Archaeological Museum of Thessalonike with a funerary epigram that consists of eight iambic trimeters (c. 225-175 BC). The text reports that Aristeus, son of Aristeus, was buried in this grave. He was 35 years old (7 x 5), he died 70 days after his marriage (35 x 2) after a disease that lasted for seven days and seven hours. His mother Polyxenē, daughter of Eudamos, 50 years old, was buried in the same grave four years later; the father, followed then later. The most interesting feature of the new text is the effort of the poet to express the most important data of Aristeus' life as multiples of the number seven. 2) Marble stele found at Kalamoto (ancient Kalindoia) in 1999 and brought to the Museum of Thessalonike. It is decorated with the bust of a woman (c. AD 175-250). In the grave epigram, which consists of five dactylical hexameters, Makedonia reports that she was Glaukias' wife for 8 years and 50 days. Her husband had the grave made from his wife's fortune and dedicated it to her memory in recognition of her affection.

Ἡλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰχ. 1

Ἡλ. Σβέρκος-Κ. Σισμανίδης, Εἰχ. 2